

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE

FAKULTA STREDOEURÓPSKYCH ŠTÚDIÍ

BAKALÁRSKA PRÁCA

Nitra 2011

Tomáš Javorčík

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE

FAKULTA STREDOEURÓPSKÝCH ŠTÚDIÍ

**SLOVENSKÁ KOLONIZÁCIA DOLNEJ ZEME PO
TURECKÝCH VOJNÁCH**

Bakalárska práca

Študijný program: stredoeurópska areálová kultúra

Školiace stredisko: Katedra stredoeurópskych štúdií FSS v Nitre

Školiteľ: doc. PaedDr. Peter Andruška, PhD

Nitra 2011

Tomáš Javorčík

Čestné vyhlásenie

Čestne vyhlasujem, že bakalársku prácu som vypracoval samostatne s použitím literatúry, ktorú uvádzam v zozname Literatúra a pramene.

V Nitre dňa 4. 4. 2011

.....

Tomáš Javorčík

Pod'akovanie

Ďakujem môjmu školiteľovi doc. PaedDr. Petrovi Andruškovi, PhD. Za odbornú pomoc, poskytnutie cenných informácií a konzultovanie záverov bakalárskej práce.

ABSTRAKT

JAVORČÍK, Tomáš: *Kolonizácia Dolnej zeme po tureckých vojnách*. [Bakalárska práca] / Tomáš Javorčík. - Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. Fakulta stredoeurópskych štúdií. – Školiteľ bakalárskej práce: doc. PaedDr. Peter Andruška, PhD. - Stupeň odbornej kvalifikácie: Bakalár. - Nitra: FSS UKF, 2011. s. 41.

Po voľbe témy bakalárskej práce som začal so zhromažďovaním potrebných materiálov. Najprv som hľadal odbornú literatúru, ale keďže táto téma má, bohužiaľ, len veľmi obmedzené zdroje, usiloval som sa nájsť akékoľvek užitočné a dôveryhodné zdroje. Pokračoval som hľadaním odborných článkov a diskusií na internete. Pomocnú ruku mi podal aj môj školiteľ, ktorý mi poskytol rôzne užitočné rady, odporúčania, ale aj literatúru zo svojich vlastných zdrojov.

Vo svojej práci som sa snažil zamerať na vysvetlenie pojmov ako sú Dolná zem a kolonizácia Dolnej zeme. A zároveň aj popísať spoločenské pomery na našom území počas a po tureckých vpádoch. Zameral som sa aj na opis sťahovania a následne usádzanie sa Slovákov v nových oblastiach. Cieľom mojej práce je priblížiť vtedajšiu spoločenskú a kultúrnu situáciu v oblastiach obývaných Slovákami a ich spôsob života v nových domovoch .

Kľúčové slová: Dolná zem, sťahovanie, kolonizácia, turecké vojny

ABSTRACT

JAVORČÍK, Tomáš: *Slovak Colonisation of the Lower lands after Turkish wars.*

[Bachelor Thesis] / Tomáš Javorčík. - University of Constantine, the Philosopher in Nitra. Faculty of Central European Studies. - Consultant: doc. PaedDr. Peter Andruska, PhD. -

Qualification Degree: Bachelor. - Nitra: FSS UKF, 2011. 41 p.

After choosing topic of my thesis I started with gathering the necessary materials. Firstly I was looking for some literature and I got to know sources are very limited. I continued searching for articles in magazines and discussions on the Internet. My consultant helped me, gave me various useful advices, recommendations, as well as literature from his own sources.

In my work I tried to focus explanation of terms such as Lower lands and its colonization. I also described social conditions in our territory during and after the Turkish invasions. Then I focused on the description of migration and then deposition of the Slovaks in the new areas. However, due to lack of necessary literature. The aim of my work is to specify social and cultural situation in areas inhabited by Slovaks and their way of life in their new homes.

Key words: Lower lands, moving, colonization, Turkish invasion

OBSAH

ÚVOD.....	8
1 TURCI V EURÓPE A V UHORSKU	10
1. 1 Turecká expanzia v Európe.....	10
1. 2 Turci v Uhorsku	10
1. 3 Turci v histórii Slovenska	12
1. 4 Turci v histórii Uhorska	13
2 SŤAHOVANIE NA DOLNÚ ZEM	14
2. 1 Spoločenská a hospodárska situácia koncom sedemnásteho a v prvej polovici osemnásteho storočia.....	14
2. 2 Priebeh sťahovania a asimilácie dolnozemsých Slovákov	16
3 NOVÉ DOMOVY UHORSKÝCH SLOVÁKOV	18
3. 1 Novohrad ako kolíska sťahovania sa Slovákov na Dolnú Zem	18
3. 2 Maďarsko	20
3. 3 Srbsko	22
3. 4 Chorvátsko	23
3. 2. 1 Oblasti Chorvátska obývané Slovákami	24
3. 2. 2 Slováci v Chorvátku dnes.....	28
3. 2. 3 Zväz Slovákov v Chorvátskej Republike	28
3. 3. 5 Rumunsko.....	29
4 OSÍDLLENIE UHORSKÝCH STOLÍC V 18. A 19. STOROČÍ.....	32
4. 1 Stolice (župy) v Uhorsku s čisto slovenským obyvateľstvom.....	32
4. 2 Stolice (župy) s väčšinovým slovenským obyvateľstvom	33
4. 3 Stolice (župy) v Uhorsku s menšinovým slovenským obyvateľstvom.....	34
LITERATÚRA A PRAMENE.....	39
ZOZNAM SKRATIEK A ZNAČIEK.....	41

ÚVOD

Bolo pre mňa ťažké zvoliť si tému bakalárskej práce. Po dlhom rozhodovaní ma napokon zaujala téma kolonizácie Dolnej zeme. Zaujímam sa o históriu a aj to bol jeden z rozhodujúcich faktorov pri výbere. Chcel som sa aj prostredníctvom písania tejto bakalárskej práce dozvedieť niečo zaujímavé a pre môj všeobecný prehľad dôležité. Rovnako som očakával, že sa naučím veľa informácií využiteľných aj v mojom budúcom štúdiu alebo prípadne aj v budúcom zamestnaní. Rovnako si myslím, že je dôležité poznať históriu svojich predkov a svojho národa. Tieto poznatky by mali patriť ku všeobecnému prehľadu vzdelaného občana. Pri príprave som na moje prekvapenie zistil, že zohnať vhodné materiály a literatúru je dosť ťažké. Môj školiteľ mi však pomohol a odporučil mi zopár vhodných kníh z ktorých som mohol čerpať a pomohli mi.

Cieľom práce je zhrnúť, zmapovať a priblížiť čitateľovi vtedajšiu kultúru, spoločenskú a hospodársku situáciu v Rakúsko – Uhorsku počas a po období tureckých vpádov na toto územie. Zameral som sa zároveň aj na historické pozadie tureckej expanzie, ktorá prebiehala v 13. až v 19. storočí počnúc juhom Európy bitkou pri Nikopole až po vyhnanie Turkov Habsburgovcami z územia Rakúsko - Uhorska. Tieto fakty som zahrnul v prvej kapitole, ktorú som čerpal z niekoľkých odborných internetových zdrojov. Zameral som sa na obsadzovanie územia monarchie Turkami, zakladanie si vlastných vyšších územných jednotiek a aj ich následný odchod z tohto územia.

V druhej kapitole som sa snažil opísať situáciu, ktorá nastala po odchode Osmanov zo strednej Európy a Rakúsko – Uhorska. Zachytil som ťažkú hospodársku a aj zničenú kultúrnu situáciu, ktorá zostala po dlhých bojoch. V podkapitolách riešim problémy obyčajného ľudu, ktorý bol dovtedy zotročovaný. Opisujem, ako musel bojovať s ťažkými podmienkami na prežitie a často bol nútený aj na odchod z krajiny. Taktiež opisujem vtedajšie hospodárske pomery a ťažké podmienky pre poľnohospodárske pestovanie. Priblížil som aj priebeh sťahovania do nových domovov vzdialených niekedy až stovky kilometrov. Venujem sa asimilácii týchto vystaňovalcov v nových domovoch. Boli vzdialení od svojich rodín a pôvodných rodných domovov. Zároveň boli v úplne cudzom neznámom prostredí. Domáce obyvateľstvo ich neraz vyhánalo a odmietalo. Neprijímali ich s dôverou. Aj kvôli tomu museli viaceré rodiny putovať z nových domovov za prácou

ešte ďalej až kým nenašli ten pravý domov, kde mohli žiť, pracovať a fungovať aj popri pôvodnom domácom obyvateľstve. V tejto kapitole som využil literatúru, ktorú mi odporučil môj školiteľ a ktorá bola výborným a plnohodnotným zdrojom.

V tretej kapitole sa venujem samotnému osídľovaniu južných častí Rakúsko – Uhorska. Zameril som sa na postupné odchádzanie Slovákov zo severných žúp a stolíc územia dnešného Slovenska do južnejších a odľahlejších oblastí. Podrobnejšie je tu opísaná aj situácia v cieľových krajinách sťahovania, ktoré sú Maďarsko, Srbsko, Rumunsko a Chorvátsko. Zdrojom pre túto kapitolu mi je literatúra odporučená školiteľom.

Štvrtú kapitolu venujem podrobnému zoznamu Uhorských stolíc aj s názvami dedín a miest v nich. Podľa dostupných informácií uvádzam aj národnostné zloženie týchto dedín a aj počet obyvateľov. Tieto informácie som čerpám z Čaplovičovej etnografie Slovákov v Uhorsku.

1 TURCI V EURÓPE A V UHORSKU

1.1 Turecká expanzia v Európe

Pôsobenie Turkov v Karpatskej kotline predstavuje najdlhšiu útočné ťaženie neeurópskeho a nekresťanského etnika v strednej Európe. Ich okupačné a devastujúce nájazdy pustošili juhovýchodnú i strednú Európu od 13. storočia až po koniec 19. storočia. Osmanské vojská prvýkrát vstúpili na európsku pôdu v roku 1354, kvôli sporu o byzantský trón. Turci, počas svojho pochodu porazili Bulharov pri bitke na Kosovom poli, ktorá sa odohrala v roku 1398. Turkov nezastavil odpor Európanov ani pri Nikopole a Varne. Turci počas svojich útokov unášali mladých chlapcov ešte ako novorodencov na sultánov dvor, kde dostali elitnú výchovu, konvertovali na islam a stali sa z nich Janičiari. Elitná zložka tureckých armád. Európska kultúra značne utrpela porážkou Konstantinopolu v roku 1453, ktorý následne premenovali na Istanbul. Týmto činom zničili niekoľko tisícročí starú európsku kultúru. Po tom, ako Turci dobyli Belehrad nasleduje jeden z najhorších okamihov uhorských dejín.¹

1.2 Turci v Uhorsku

V bitke pri Moháči v roku 1526, v ktorej prišlo Uhorsko o väčšinu vtedajšej elity. V tejto bitke zahynul kráľ Ľudovít II. A aj hlavné velenie vojska, čo viedlo ku chaosu v armáde, ktorá následne vbiehala do tureckého náručia. Touto prehrou začalo postupné plienenie Uhorska, na ktoré doplávali najmä chudobní a poddaní. Turci postupne obsadili celý Balkán a väčšiu časť strednej Európy. Nadvláda Osmanov nad južnými časťami Slovenska trvala 150 rokov. Počas tohto obdobia neustále vznikali rôzne boje a spory. Boli tu aj boje o uhorskú korunu s Ferdinandom Habsburským a Jánom Zápoľským, ktoré

¹ Novoveká rasová vojna- Turecká invázia na území dnešného Slovenska
2011 <<http://nezaslepeni.wordpress.com/2011/01/06/novoveka-rasova-vojna-turecka-invazia-na-uzemi-dnesneho-slovenska/>>.

Turkom hrali do karát. Osmani si upevnili svoju moc aj tým, že Ján Zápoľský vzdal hold tureckému sultánovi a tým sa stal jeho vazalom.²

Počas bojov bolo postupne zdevastované územie južného Slovenska a v roku 1541 Turci obsadili Budín. Po výprave na Viedeň Turci opustili na zimu Uhorsko. Často sa ale museli vracat' kvôli neutíchajúcim bojom Ferdinanda Habsburského a Jána Zápoľského. Po Jánovej smrti pripadla Turkom oblasť východného Slovenska, ktorú predtým vlastnil. Do roku 1554 Turci dobyli Levice a s ním aj celé Poiplie, Fil'akovský hrad a aj Sečany. Po dobytí Modrého Kameňa, Divína, Gemera a Spiša sa rabovanie zintenzívňovalo, až kým nezačali Turci napokon prehrávať.³

Prvými prehrami stratili kontrolu nad Divínom, Fil'akovom i Poiplím. Obrana sa usídlila pri opäť získanom Ostrihome, Vacove a Vyšehrade. Turkom sa však podarilo získať východnú časť Slovenska, no obe strany boli už bojmi značne vyčerpané, no mier bol v nedohľadne. Stredné Slovensko začali plieniť krymskí Tatarí. Ľudia sa začali skrývať v kostoloch a začali nenávidieť cisárske vojská, ktoré vôbec nechránili krajinu a ani ľud. Nastalo obdobie 15-ročnej vojny, ku koncu ktorej prispeli aj protireformačné snahy Habsburgovcov a Bočkajovo povstanie. No rabovanie a unášanie ľudí do otroctva neprestával. Toto všetko viedlo k odporu utláčaných ľudí. Vidiečania sa začali vzpierať a veľaokrát aj úspešne. V roku 1663 po znovuobnovení vojny Turci dobyli územie od Nových Zámkov až po Nitru. Zároveň si vytvorili vyššiu územnú jednotku Novozámocký elájet. O rok neskôr sa podarilo získať územia späť. Bolo to ale za cenu veľkých strát na

² Novoveká rasová vojna - Turecká invázia na území dnešného Slovenska 2011 <<http://nezaslepeni.wordpress.com/2011/01/06/novoveka-rasova-vojna-turecka-invazia-na-uzemi-dnesneho-slovenska/>>.

³ Novoveká rasová vojna - Turecká invázia na území dnešného Slovenska 2011 <<http://nezaslepeni.wordpress.com/2011/01/06/novoveka-rasova-vojna-turecka-invazia-na-uzemi-dnesneho-slovenska/>>.

životoch, majetku a celkovo na obyvateľstve. Ľud musel platiť Turkom výpalné a pod hrozbou odvedenia do zajatia.⁴

V roku 1664 pri Gottharde (dnešné Maďarsko) generál Montecuccoli porazil tureckú armádu a za pár dní podpísali Vašvársky mier, ktorý nebol veľmi výhodný pre Habsburgovcov. Bolo to hlavne kvôli tomu, že Turci si ponechali Nové Zámky a Novohrad. Z týchto miest následne útočili na celé pohraničie a len málokedy boli ich útoky odvrátené. Na toto obdobie doplácalo opäť civilné obyvateľstvo, ktoré muselo platiť nemalú cenu za prežitie.⁵

Zlom nastal až roku 1683, keď sa Turci rozhodli neúspešne dobyť Viedeň. Tu ich porazil poľský kráľ Ján III. Sobieski. Týmto neúspechom sa začalo vyhánanie Turkov z nášho územia a aj z územia Uhorska. Po porážke pri Štúrove toho istého roku a následného vytlačenia z krajiny podpísali v roku 1698 mier v Karlovaci. Tým skončila jedna z najväčších rasových vojen v histórii Európy.⁶

1.3 Turci v histórii Slovenska

Počas spomenutých útokov a vojen (pozri 1. 2) si Turci na území dnešného Slovenska vytvorili viaceré vyššie územnosprávne jednotky. Dobytím Fiľakovského hradu v roku 1554 si vytvorili štyri správne okresy „sandžaky“ – Ostrihomský, Novohradský, Sečiansky

⁴ TURIK, R. Turecké vojenské výboje na území dnešného Slovenska III. 2010 <<http://www.kvhbeskydy.sk/index.php/2010/04/10/turecke-vojske-vyboje-na-uzemi-dnesneho-slovenska-iii/>>.

⁵ Novoveká rasová vojna - Turecká invázia na území dnešného Slovenska 2011 <<http://nezaslepeni.wordpress.com/2011/01/06/novoveka-rasova-vojna-turecka-invazia-na-uzemi-dnesneho-slovenska/>>.

⁶ Novoveká rasová vojna - Turecká invázia na území dnešného Slovenska 2011 <<http://nezaslepeni.wordpress.com/2011/01/06/novoveka-rasova-vojna-turecka-invazia-na-uzemi-dnesneho-slovenska/>>.

a Fil'akovský. Turci spravovali celé toto územie s približne sedemsto občanmi. Následne si v roku 1663 vytvorili Turci novozámocký ejálet.⁷

Počas tohto obdobia museli občania platiť sultánovi rôzne dane, ktoré boli od nich neraz vymáhané aj násilím. Známy je osud obce Poníky, ktorú Turci prepadli v roku 1679, kde síce zabili len osemnásť obyvateľov, ale ďalších vyše tristo odvlieklo Turci do zajatia.⁸

1.4 Turci v histórii Uhorska

Turkom sa aj napriek veľkému úsiliu a tlaku nepodarilo dobyť Uhorsko, obsadiť jeho územie a ani zosadiť Habsburgovcov z vládnucej pozície. Ich tlak a útoky prinútili Uhorskú vládu, aby vytvorila obranné pásma a hranice na obranu pred Turkami. No boje aj po uzavretí Drinopolského mieru pokračovali neustále na hraniciach. Neboli to veľké boje, často len menšie šarvátky.⁹

No stávalo sa aj to, že Turci pri svojich útokoch vypálili celú dedinu. Tieto útoky spôsobovali vyľudňovanie a sťahovanie sa občanov do iných oblastí. Týmito bojmi začali viaceré kraje upadať. Po smrti Sulejmana stratili turecké útoky na svojej sile a pomaly sa skončilo obdobie úspechov Osmanskej ríše na tomto území a jej následný úpadok.¹⁰

⁷ TURIK, R. Turecké vojenské výboje na území dnešného Slovenska III. 2010
<<http://www.kvhbeskydy.sk/index.php/2010/04/10/turecke-vojenske-vyboje-na-uzemi-dnesneho-slovenska-iii/>>.

⁸ TURIK, R. Turecké vojenské výboje na území dnešného Slovenska III. 2010
<<http://www.kvhbeskydy.sk/index.php/2010/04/10/turecke-vojenske-vyboje-na-uzemi-dnesneho-slovenska-iii/>>.

⁹ TURIK, R. Turecké vojenské výboje na území dnešného Slovenska III. 2010
<<http://www.kvhbeskydy.sk/index.php/2010/04/10/turecke-vojenske-vyboje-na-uzemi-dnesneho-slovenska-iii/>>.

¹⁰ TURIK, R. Turecké vojenské výboje na území dnešného Slovenska I. 2007
<http://www.valka.cz/clanek_12222.html>.

2 ŠTAHOVANIE NA DOLNÚ ZEM

2.1 Spoločenská a hospodárska situácia koncom sedemnásteho a v prvej polovici osemnásteho storočia

V týchto rokoch trpelo Uhorsko častými živelnými katastrofami a epidémiami. Napríklad v rokoch 1679 – 1680 si mor vyžiadal v Bratislave až jedenásťtisíc obetí. U evanjelického obyvateľstva vyvolávala krutá rekatolizácia značné vlny odporu a nevôle. Z tohto obdobia sú známe napríklad vzbury v Turej Lúke roku 1672, v Senici roku 1763 a taktiež aj Pikovo povstanie na Orave v roku 1762. Územie Slovenska zaberalo v týchto rokoch asi pätinu územia Uhorska. Na tomto území žila koncom sedemnásteho storočia vyše polovica vládnucej triedy. Tieto fakty spôsobili, že na území Slovenska bolo badateľnejšie vykorisťovanie poddaných a miera závislosti feudálov od poddaných bola väčšia ako na ostatnom území Uhorska. Feudáli zväčšovali svoje veľkostatky. Tým sa postavenie chudobných ešte zhoršilo. Dokonca ani Rákoczyovské povstanie nepomohlo túto situáciu zlepšiť. Rabovanie vojsk pokračovalo a stav poddaných sa ešte zhoršil a ich bremená a povinnosti sa ešte znásobili. Táto zlá situácia má korene už v období mieru po vyhnaní tureckých armád z územia a počas následnej obnovy Uhorska. Situácia sa odrazila v daňových súpisoch z roku 1715 - 1720. Na týchto písomnostiach sa ukazuje ťažká situácia najmä v hornatých krajoch a severných slovenských stoliciach, ktoré postihla v rokoch 1715 a 1716 neúroda. Zo správy zvláštnej komisie, ktorú vyslali na Oravu, aby zistila škody, sa dozvedáme, že v tom roku sa v celej stolici takmer nič neurodilo. Obyvateľstvo upadlo do veľkej biedy. Ľudia začali od hladu zomierať a dobytok následkom biedy z veľkej časti vyhynul. V dôsledku hladu a chorôb zo stravy sa rozšírili epidémie a choroby. „Aj po iné roky sa semeno siatím iba zdvojnásobilo.“¹¹ Podobná situácia nastala aj v Liptove, kde sa inokedy aspoň aký-taký výnos z polí zmenil na nulový. Úroda nedostačovala ani na návratnosť energie a peňazí do nej vložených a nie ešte na dane a plnenie poddanských záväzkov. Celú situáciu dovŕšil nedostatok ťažného dobytku.¹²

¹¹ HORVÁTH, P. Poddaný ľud na Slovensku v prvej polovici 18. storočia, str. 231.

¹² SIRÁCKY, J. a kolektív Slováci vo svete 1, str. 13 - 14

Bohužiaľ, ani v južnejších, prevažne rovinatých oblastiach nebola situácie omnoho lepšia. V Novohradskej stolici súpis z mnohých malých obcí ukázal, že v roku 1720 bola návratnosť zasiatych plodín sotva päťnásobná až šesťnásobná. Väčšinou bola návratnosť plodín dvojnásobná až trojnásobná. Stolice severného Uhorska boli viac obývané ako tie južnejšie. Nemáme presný počet obyvateľov Uhorska (tým pádom ani Slovenska). V maďarskej historickej literatúre sa o počte stále diskutuje, ale môžeme ho odhadnúť najviac na štyri milióny obyvateľov Uhorska a z tohto čísla pripadá na Slovensko asi milión obyvateľov. Súpisy obyvateľstva z tohto obdobia priniesli výsledky o obývaní a počte obyvateľov na území dnešného Slovenska. Na tomto území sa nachádzalo vtedy 3800 prevažne menších obcí. Pri sčítavaní našli notári mnoho zničených, zúbožených a opustených dedín. V niektorých našli napríklad len zopár rodín. Aj napriek tomu, že na Slovensku sa nachádzalo asi 75% banských miest z celého územia Uhorska, mestá boli len veľmi slabo zaľudnené. Veď napríklad Bratislava, ktorá bola najväčšou, mala len 10 000 obyvateľov. Komárno malo taktiež len do 10 000 obyvateľov. Banská Štiavnica mala 7000, Kremnica 5000 a Košice mali len 4000 obyvateľov. Všetky ostatné mestá a obce mali len do 4000 obyvateľov.¹³

Z týchto údajov je jasne viditeľné husté osídlenie Slovenska, z ktorého už v tej dobe bolo isté percento obyvateľov odsťahovaných na Dolnú zem. Oblasti Dolnej zeme boli v tých časoch len slabo obývané. Zachovalé údaje tvrdia, že niektoré susedné obce medzi Dunajom a Tisou boli od seba vzdialené aj necelý deň chôdze.¹⁴

Koniec sedemnásteho storočia priniesol ešte značný pokles obyvateľstva v dovtedy pomerne husto zaľudneného Zadunajska. Vďaka súpisu z roku 1720 môžeme odhadovať počet obyvateľov v Zadunajsku na 500 000. Po odchode Turkov straty znamenali asi 400 000 obyvateľov plus možný prirodzený prírastok. O tomto výraznom poklese svedčí aj fakt, že začiatkom osemnásteho storočia v Tolnianskej, Fejérskej a Šomodskej stolici na 1km² pripadalo len 4 – 5 osôb.¹⁵

¹³ SIRÁCKY, J. a kolektív: Slováci vo svete 1, str. 15

¹⁴ BEDNÁRIK, R.: Slováci v Juhoslávii, str. 22

¹⁵ SIRÁCKY, J. a kolektív: Slováci vo svete 1, str. 17

Toto málopočetné obyvateľstvo Dolnej zeme sa väčšinou zaoberalo chovom dobytky a obrábalo len pôdu pre seba. To znamená, že rodina pestovala len toľko, koľko sama potrebovala a spotrebovala pre svoje živobytie. Pôdy bolo dosť, tak si mohol každý občan obrábať toľko pôdy, koľko chcel. V obciach veľakrát ani neboli ohraničené chaty a neboli pevne určené roľnícke usadlosti. V týchto osadách mohol po obrobení pôdy osadník pokračovať a obrábať ďalší. Tento voľný záber bol odrazom nízkej úrovne obrábania pôdy. Týmto spôsobom chcel štát a tak isto aj zemepáni čo najviac zaľudniť oblasť a taktiež aj opäť zúrodniť veľké komplexy pôdy. Dostatok voľnej pôdy sa stal jedným z hlavných dôvodov následného masového sťahovania sa Slovákov na Dolnú zem.

16

2. 2 Priebeh sťahovania a asimilácie dolnozemských Slovákov

Po vyhnaní Turkov z územia dnešného Slovenska nastal masový pohyb. Tento pohyb bol súčasťou procesu osídľovania Slovákov a prebiehal na prelome sedemnásteho, ale hlavne v osemnástom a devätnástom storočí. Začalo sa kolonizovanie oblastí vyplienených Turkami. Výsledkom tohto sťahovania sa bolo vznikanie mnohých osád a dedín na území Dolnej zeme. Za oblasť Dolnej zeme, alebo aj Dolného Uhorska bola do roku 1918 považovaná oblasť Maďarska, Rumunska, Bulharska a oblasť Vojvodiny. Toto sťahovanie prebiehalo dlhšiu dobu. Istý čas trvalo, kým sa z vystaľovalca stal osadník a kým zapustil svoje korene v cieľovej zvolenej krajine. Z toho vyplýva, že niektoré rodiny prešli počas svojho sťahovania viacerými krajinami a usídlili sa na viacerých miestach. Po pristávaní, musela byť rodina alebo jedinec neustále v strehu. Na jednej strane sa snažili nadobudnúť majetok a prispôbiť sa novému prostrediu a domovu. Na druhej strane museli odolávať nehostinnosti a nepriaznivému privítaniu domácich obyvateľov.

¹⁶ BEDNÁRIK,R. : Slováci v Juhoslávii, str., str.23

Tí totiž nemali často pozitívny postoj k novousadlíkom z iných krajín. Predkovia súčasných dolnozemsých Slovákov sa však aj napriek prispôbovaniu novému prostrediu snažili zachovať čo najlepšie svoje tradičné hodnoty.¹⁷

Boli nimi príbehy a spomienky z detstva, materinská reč, rôzne hry z mladosti a skúsenosti, rozprávky a piesne. Po skončení prvej svetovej vojny nastali zmeny v živote dolnozemsých Slovákov. Prišlo totiž k rozpadu Rakúsko – Uhorska a k vzniku nových štátov. Vznik Juhoslávie, Maďarska a Rumunska znamenal veľké zmeny v nažívaní dolnozemsých Slovákov. Zrazu sa stali zahraničnými Slovákami, ktorými doteraz okrem Slovákov v Bulharku neboli. A ich domovskou krajinou sa stalo novovzniknuté Česko - Slovensko. Zrazu sa ocitli za jednou, dvoma a niektorí aj tromi hranicami. Týmto odlúčením sa museli viacej spoliehať na vlastné sily. Zrazu bola ich materská vlasť veľmi vzdialená a nedokázala im poskytnúť také „výhody“, aké im poskytovala do roku 1918. V medzivojnovom období je badateľné národnokultúrne vyvíjanie sa týchto zahraničných Slovákov.¹⁸

¹⁷ SIRÁCKY, J. a kolektív: Slováci vo svete 1, str. 7 - 8

¹⁸ SIRÁCKY, J. a kolektív : Slováci vo svete 1, str. 8

3 NOVÉ DOMOVY UHORSKÝCH SLOVÁKOV

3.1 Novohrad ako kolíska sťahovania sa Slovákov na Dolnú Zem

Po odchode Turkov z nášho územia nabralo sťahovanie na intenzite. Prebiehalo v troch väčších etapách. Prvá bola v rokoch 1690 – 1710, druhá 1711 – 1780 a tretia v rokoch 1745 – 1780. S prestávkami pokračovalo až do konca osemnásteho storočia a dokonca až do polovice devätnásteho. Dokazujú to mnohí súčasníci, ako aj viaceré zachovalé pramene.¹⁹

Po vyhnaní Osmanov sa Novohrad stal kolískou sťahujúcich sa Slovákov zo severu. Bolo to nielen preto, lebo ním väčšina Slovákov prechádzala, ale aj kvôli tomu, že sa mnoho z nich na tomto území aj usadilo. Na druhej strane túto oblasť aj mnoho obyvateľov opúšťalo a tak sa Novohrad stal hlavným cestným koridorom pre tisíce Slovákov hľadajúcich nový domov. Tieto fakty sú potvrdené aj dokumentmi a skutočnými príbehmi. Na začiatku týchto pohybov sa usádzali väčšinou na území južného Novohradu, ktoré patrí teraz Maďarsku, v prvej tretine osemnásteho storočia opúšťajú toto územie a vydávajú sa ďalej na juh. Ciele Novohradčanov boli hlavne oblasti Békešu, Bácsky a Banátu. Príchod evanjelických Slovákov do Békešu začala organizovať v roku 1717 kráľovská komora, ktorej spustošené územie bolo jej majetkom. Celé toto územie bolo spustošené po tureckých vojnách a pôda bola neobrobená. Novohrad bol opakom Dolnej Zeme, lebo aj napriek nedostatku pôdy kolonisti v týchto oblastiach pribúdali. Niektorí podnikaví Novohradskí predáci využili naskytnutú príležitosť na ponúknutie svojich služieb. Boli to menovite Ján Duna z Mýtnej, Ján Sekerka z Hradišťa a ich súkmeňovec Jakub Valent z Čeloviec v Honte, ktorí sa v roku 1717 prihlásili u kráľovského komorského prefekta a podľa historika Békešskej stolice Ľudovíta Haana poprosili o usadenie sa. Žiadosť týchto impopulátorov bola vybavená kladne a tak sa vrátili domov s povolením usadiť sa v tejto oblasti. V nasledujúcom roku 1718 prichádzajú do Békešskej Čaby pod ich vedením prví

¹⁹ SIRÁCKY, J.: Dlhé hľadanie domova , str. 68

osadníci z Novohradu, Malohontu a Veľkého Hontu. Už v prvom roku evidujú 46 Novohradsko - Hontianskych rodín s 230 členmi.²⁰

Postupne nasledovali ďalšie organizované príchody prisťahovalcov. To spôsobilo, že v polovici devätnásteho storočia žilo v Čabe 34 tisíc Slovákov. To spravilo z Čaby mesto s najväčšou populáciou Slovákov v Uhorsku. Tento počet prevýšila až Budapešť, ktorá bola hlavným mestom Uhorska a v roku 1900 v nej napočítali bezmála 38 tisíc Slovákov. Zaujímavé je, že v tej dobe tvorili jadro slovenských koreňov 70 tisícového mesta prisťahovalci organizátorov J. Sekeru, J. Dunu a J. Valenta. To vieme dokázať z viacerých prameňov ako sú napríklad kultúra, nárečie a architektúra. L. Haan menovite uviedol zoznam prisťahovalcov vo svojom diele „Pametnosti Békeš- Čabanske.“ Uvádza tieto rodiny z Oblasti Hradište: Bavko, Hanko, Ondritšík, Ozdin, Pepo, Sekerka, Tokár a neskôr aj mená utečencov Martin Šiveg, Michal Ďurkove a Michal Bartík. Z Čeloviec to boli rodiny: Bartók, Čelovský, Ďurkov, Opavský, Sovský, Valent. Po roku 1745 sa začali vysťahovalci usádzať aj v južnejších oblastiach Uhorska – v Báčke, Srieame a Banáte. V tejto vlne prebieha sťahovanie väčšinou organizovanou formou a jej rovným cieľom sťahovania bola Dolná Zem a Slováci sa usádzali najmä vo Vojvodine. Báčka po dlhotrvajúcej tureckej okupácii v roku 1699 znovu pripadla Uhorsku. Pôda, ktorá zostala spustošená pripadla kráľovskej komore a tá ju dala do rúk zemepánov. Futogské panstvo bolo od roku 1744 v rukách bratov Čarnojevičovcov. Na toto územie sa taktiež dostal aj Novohradčan Matej Čáni a prisľúbil, že na toto územie privedie ďalších Slovákov. A už na jar 1745 priviedol na vtedajšiu pustatinu Petrovec (Petrovác) prvých osadníkov. Práve preto pochádzala väčšina ľudí v novozaloženom Báčskom Petrovci pochádzala z Novohradu, Hontu a po ceste nabrali medzi seba aj ľudí z Peštianskej stolice (Cinkota, Gedel'ov, Boldog, Maglód, Piliš, Demrov, Albert-Irša..atď.). Postupne pribúdali aj Slováci zo severnejších krajov (Liptov, Orava, Turiec). Mnohí z tých, ktorí sa usadili predtým v Pešianskej alebo v Novohradskej stolici odišli postupne v rokoch 1773 – 1804 do novozaloženej osady v Báčke – Kysáča. V uvedenom čase sa z Peštianskej stolice prisťahovalo viac ako 70 rodín zo šiestnástich obcí. Z Malého Kereša 35, Piliša 6 a Jače 3.

²⁰ JANČOVIC, J. Novohrad kolískou sťahovania Slovákov na Dolnú zem 2011

<<http://www.kulpin.net/aktuality/novohrad-koliskou-stahovania-slovakov-na-dolnu-zem.html>>.

Z juhu Novohradu, ktorý teraz patrí Maďarsku, prišlo do Kysáča viac ako 180 rodín z 25 obcí. Zo Šamšonházu 23, z Luciny 28, Guty 16 a Veňarcu 14.²¹

Báčski Slováci postupne obsadili aj ďalšie obce, v ktorých sa väčšinou hovorilo novohradským nárečím, z čoho sa dalo usudzovať o väčšinovom novohradskom pôvode. Výnimku tvorila iba Pivnica, časť Selenče. Značný počet Slovákov, ktorí sa v prvých desaťročiach usadili v békešskej oblasti čoskoro opúšťa tieto územia a putuje ďalej. Tak isto ako aj v iných stoliciach, aj v tejto je obyvateľstvo po príchode v značnom pohybe. V poradí tretí slovenský evanjelický kňaz zo Sarvašu Matej Markovic zanechal veľmi hodnotné svedectvo o vtedajšej ťažkej situácii nových prisťahovalcov. Napísal, že mnoho obyvateľov ktorí prišli do nových domovov prepadá viacerým chorobám a že len málo je tých, ktorí nachádzajú skutočný pokoj a radosť v novom domove. Aj preto boli nútení pokračovať v sťahovaní ďalej. Mnoho z nich trpelo tieto choroby a zhoršenie zdravia, ale mnohí putujú ďalej a nechcú obetovať svoje zdravie. Tvrdí, že sa sťahovali kvôli škodlivému ovzdušiu. Ale tí, čo ostali v týchto krajoch pomaly chotáre rozšírili a kvôli neustálemu príchodu nových osadníkov bolo priestoru čoskoro málo. Môžeme povedať, že Slováci sa v báčskej oblasti značne rozšírili a aj pre nich samotných začalo byť málo priestoru. Aj kvôli tomu mnoho Slovákov žili v tejto oblasti, no za prácou museli odchádzať mimo svojho trvalého domova. Viacerí začali nachádzať vhodné podmienky pre život a prácu v neďalekom Srieme, kde predtým chodili pracovať, alebo ako majitelia spravovať vinohrady vo Fruškej Gore. Toto osadzovanie prebiehalo hlavne od 60. rokov 19. stor. keď postupne prichádzali do Bigule, Dobanoviec, Iloku, Erdevíka, Šídu a do ďalších osád (Luba, Lug a i.). Toto osadzovanie v Slavónii a Srieme pokračovalo až do prvých desaťročí 20. stor.²²

3. 2 Maďarsko

Maďarsko sa stalo cieľom Slovákov počas sťahovania v prvej etape. Tá zaznamenala prvé pohyby obyvateľstva v Novohrade a na Honte. Začali vznikať nové

²¹ JANČOVIC, J. Novohrad kolískou sťahovania Slovákov na Dolnú zem 2011
<<http://www.kulpin.net/aktuality/novohrad-koliskou-stahovania-slovakov-na-dolnu-zem.html>>.

²²SIRÁCKY, J.: Dlhé hľadanie domova, str. 74 - 77

cirkevné zbory a matriky. Podľa J. Borového bola najstaršia založená v Divíne (od roku 1690), za ňou nasledovali ďalšie v Szécsényi (1694), Kazáre/ Kozárka (1695), v Haličí (1696) a v Sósartyáne. Koncom sedemnásteho storočia sme zaznamenali pohyby na juh aj zo severnejších stolíc. A to z Oravskej, Liptovskej, Turčianskej, Zvolenskej, resp. Trenčianskej, Nitrianskej atď. Sťahovanie malo v tej dobe živelný charakter.²³

L. Zólyomi zistil, že týmto spôsobom sa začali osídľovať obce Szügy (Sudice), Lucfalva (Lutín), Bodony (neskôr Kétbody), Cesztve, ale aj iné v Novohrade. Organizovane bol osídlený iba Balassagyarmat roku 1690. Sťahovanie slovenského obyvateľstva zo severu na juh je len logickým vyústením toho, že počas stavovských povstaní a najmä za povstania Františka Rákocziho II. bolo 43 dedín úplne zničených a 32 dedín vyľudnených. Títo obyvatelia sa odsťahovali na sever, aby sa následne mohli po skončení bojov vrátiť na juh do svojich bývalých domovov. Prvá vlna osídľovania bola ešte slabá a dostala sa po Dunaj, ktorý len výnimočne prekročila. Hevešská a Peštianska stolica už v roku 1708 vyzývala ľud, aby osítil ich územie. Toto územie bolo z väčšej časti spustošené a aj napriek tomu bola v Peštianskej stolici znovu osídlená iba Acsa (Jača) roku 1688 a v Hevešskej stolici sa usadili Slováci zo Zvolenskej a Hontianskej stolice v Máriapuszte na brehu Tisy. Po Satu Marskom mieri sa začala druhá vlna osídľovania. Táto vlna prebieha už nielen v Novohradskej stolici, ale už aj v Peštianskej stolici a Zátisi. Do týchto stolíc sa dostávajú aj niektorí obyvatelia, ktorí sa predtým nastahovali do Novohradu a Hontu. Súpis z roku 1715 zaznamenal prítomnosť Slovákov v 25 obciach Novohradskej župy. Slováci sa neskôr usídlili aj v ďalších dedinách a v roku 1773 osídlili Slováci už 63 dedín v Peštianskej stolici. Jasne bol preukázaný pôvod Slovákov z Oravy, Liptova, Turca, Gemera i zo Zvolenskej a Hontianskej stolice. V tomto období sa miešalo prisťahovalecké slovenské obyvateľstvo s maďarským, ktoré sa vracalo na toto územie po predchádzajúcom odchode na sever. Pre túto udalosť spomenul Sirácky svedectvo notára Novohradskej stolice F. Radványiho zo začiatku osemnásteho storočia, ktorý napísal: *„Dva národy, teda aj dva jazyky oddeľuje naša rieka Ipeľ, tieto jazyky aj navzájom zápasia, lebo každý, kto sa obráti na západ, počuje hovoriť po slovensky. Od tých, ktorý žijú vo východných častiach, počuje maďarsky, ale v praxi to vyzerá tak, že už zväčša zmiešané môžeš počuť tieto dva jazyky... Radványi ďalej postrehol aj fakt, že sotva čo sa vojenská*

²³ SIRÁCKY, J. : Dlhé hľadanie domova , str. 68

situácia upokojila, krajinu zasiahla epidémia moru a nemilosrdný hlad. Práve cez Novohradskú stolicu prešlo najviac Slovákov na svojej ceste hľadania nového domova na Dolnej Zemi.²⁴

3.3 Srbsko

Tento kraj vo Vojvodine sa rozprestieral na severovýchode Banátu medzi riekou Tisou a Dunajom. Po vyhnaní Turkov z Temešváru a neskôr aj z Pančeva sa tento v minulosti močaristý kraj oslobodil spod osmanského jarma spolu s rumunskými časťami. Po bojoch bolo toto územie značne vyľudnene, tak nie je čudné, že cisárske úrady chceli túto oblasť všetkými silami zaľudniť. Okrem dôvodu, ktorým bola neobrobená pôda tu bol ešte jeden. Tým bol fakt, že toto územie bolo osobitne spravovanou vojenskou hranicou. Pokúšali sa ho obsadiť španielmi, Talianmi, ale aj Nemcami. Neúspešne. Bolo to hlavne kvôli tomu, že títo prisťahovalci mali státi strach z návratu Turkov. Hlavne kvôli tomu sa tu na dlho neusádzali a územie sa začalo plniť osadníkmi z Uhorska. V 18. Stor. už bolo toto územie bohaté národnostne zmiešané. Najneskôr sa sem dostali evanjelický Slováci, pre ktorých bol Banát najdlhšie zavretý. Ale vďaka tolerančnému patentu Jozefa II. Z roku 1781 sem začali prichádzať aj oni. Najprv začali prichádzať neorganizovane do už skôr osídlených dedín. Prvou slovenskou založenou osadou bol Banátsky Komlôš, alebo aj Nový Komlôš, ležiaci severne od Kikindy. V roku 1782 sem prišli prví Slováci u Novohradu, Hontu, Peštianskej a Békešskej stolice. Už o rok neskôr si sem povolali prvého evanjelického farára na tomto území – Mateja Barániho z Pôtra. Bol rodákom z Paludze (Liptov) a pôsobil ako farár a školský dekan v Pôtri 16 rokov. Po svojom príchode inicioval stavbu kostola a založil v Novom Komlôši prvú evanjelickú cirkev v Banáte. Týmto prišiel do sporu s kráľovskou komorou a miestnymi zemepánmi, ktorý sa prikláňali skôr na stranu rumunského pravoslávneho obyvateľstva. Nakoniec sa Matej Baráni sťahuje na panstvo na neďaleký Bardán, kam ho pozval gróf Gabriel Buttler. Ten ho následne požiadal, aby mu pomohol osídliť panstvo. Matej prijal ponuku, ale zároveň požiadal o grófa, aby poskytol svojim budúcim poddaných Slovákom určité výhody. Dňa 30. 9. 1784 uzavreli farár Matej Beráni a gróf Gabriel Buttler 14-bodový kontrakt.

²⁴ SIRÁCKY, J. :Dlhé hľadanie domova, str. 68-71

Nasledovalo organizované presídľovanie Slovákov do Bardánu a následne aj do celého Banátu. Matej sa vďaka rôznym známotiam z účinkovania v Pôtri obrátil na pomoc predovšetkým na evanjelikov z Novohradu. Aj práve preto bol najväčší počet Slovákov práve z Novohradskej stolice. Mnohí prišli ešte do skôr osídlených obcí.²⁵

Do Bardánu a do Ečky prišlo ešte v rokoch 1787 – 88 najviac rodín z Malého Kereša, Jače, Ďurky, Denaed'házy, Albertu, Čuváru, Čaby, Slovenského Komlóša a Agrádu. Pôvodne osadení Slováci v Bardáne a v Ečke tieto osady opustili kvôli nespĺneniu podmienok zemepánmi. Tretina z týchto ľudí sa opätovne vrátila na Slovensko. V dedinách ako sú Dolná Strehová, Slovenské Kľačany, Horné Strháre a Žihľava mali rodiny navrátilcov dlho pri svojich priezviskách ešte aj prímeno Bardán. Ďalšia časť nespokojných kolonistov si založila neďalekú obec Slovenský Aradáč. Zvyšok zostal a natrvalo sa usídlil v Kovačici. V roku 1806 pri nej založili Slováci Padinu, v ktorej hlavnú časť prisťahovalcov tvoria osadníci z Gemera a Novohradu. V týchto začiatkoch kolonizovania Srbska zohral významnú úlohu rodák z Veľkého Krtíša Martin Hamaliar. Ten sa podieľal na budovaní obidvoch dedín a ako tam pôsobiaci farár aj cirkvi.²⁶

3.4 Chorvátsko

Najnovšie archívne výskumy prinášajú informácie, že Slováci žili na území už na začiatku osemnásteho storočia. Po týchto prvých vystťahovalcoch začali prichádzať väčšie skupiny Slovákov neskôr, zhruba pred 100 až 150 rokmi. V rámci migračných procesov, ktoré prebiehali po vyhnaní Turkov Habsburgovcami z nášho územia sa Slováci z chudobnejších preľudnených severných častí sťahovali okrem iných oblastí, aj do Chorvátskej Slavónie a západného Srijemu. Tieto oblasti boli bohaté na lesy a úrodnú pôdu. Toto presídľovanie presahovalo obdobie jedného storočia a týkalo sa aj iných národov. Nestťahovali sa len Slováci, ale v rôznych časových úsekoch sa sťahovali aj Česi, Nemci, Maďari, Poliaci a Ukrajinci. Zemepáni z východnej časti Chorvátska získali za svoje

²⁵ JANČOVIC, J. Novohrad kolískou sťahovania Slovákov na Dolnú zem 2011

<<http://www.kulpin.net/aktuality/novohrad-koliskou-stahovania-slovakov-na-dolnu-zem.html>>.

²⁶ JANČOVIC, J. Novohrad kolískou sťahovania Slovákov na Dolnú zem 2011

<<http://www.kulpin.net/aktuality/novohrad-koliskou-stahovania-slovakov-na-dolnu-zem.html>>.

zásluhy vo vojne proti Turkom neraz i ďalšie majetky a pôdu. No husté dubové a bukové lesy bolo treba aj obrábať a zveľadovať. Najprv povolávali ľudí z hornatých častí na sezónne práce. Tu pracovali ako furmani, nádenníci a lesní robotníci na panských pozemkoch. Majitelia lesov oceňovali ich prácu a neskôr sa tu sezónni pracovníci aj začali usádzať.²⁷

Slováci si na majetkoch grófskych zemepánov, napr. Pejacevicovcov v oblasti Našíc, Turkovicovcov v oblasti Požegy, Jankovicovcov v oblasti Pakraca, ale aj na cirkevných majetkoch, napr. biskupa Josipa Juraja Strossmayera v oblasti Ďakova prenajímali panskú pôdu a postupne na základe kúpno-predajných zmlúv postupne získavali do vlastníctva. Títo novousadlíci si veľmi ťažko vydobýjali pre seba pôdu. Močiare, lesy plné zvery a divokú pôdu si museli vybojovať. Od jari do jesene pracovali na panských majetkoch a v zime čistili a klčovali lesy. Na týchto vzniknutých priestranstvách si začali stavať svoje prvé obydlia. Spočiatku to boli len obyčajné drevené koliby. Neskôr sa ich únavná a poctivá práca začala ukazovať. Začali vznikať prvé osady s obrábanymi kukuričnými alebo inými poľami. Ilockí Slováci, žijúci v tomto západosriemskom mestečku pri Dunaji a v jeho okolo, na hranici Chorvátska s juhoslovanskou Vojvodinou, majú osobitnú históriu. Tento kraj je bohatý na vínnu révu. Prví Slováci sem prichádzali na panstvo kniežat Odescalchi. Noví osadníci spolu aj s tými, ktorí sa sem vrátili po predchádzajúcom odchode počas tureckej expanzie sa venovali poľnohospodárstvu, najmä vinohradníctvu. V nasledujúcej podkapitole som napísal presnejšie informácie o regiónoch obývaných Slovákmi.²⁸

3. 2. 1 Oblasti Chorvátska obývané Slovákmi

Rijeka – osobitná skupina Slovákov, ktorí sa z pracovných alebo rodinných dôvodov (napríklad ženy vydaté za Chorvátov), ktorí sa v priebehu posledných rokov prisťahovali na pobrežie Jadranského mora. Hlavne do oblasti Rijeka.

²⁷ BARTALSKÁ, Ľ. – JANČÁROVÁ, A. : Slováci v Chorvátsku, str. 7

²⁸ BARTALSKÁ, Ľ. – JANČÁROVÁ, A. : Slováci v Chorvátsku, str. 7 - 8

Záhreb – počas 20. stor. sa z viacerých nižšie spomenutých oblastí presťahovala určitá časť etnika do oblasti Záhrebu (chorv.: Zagreb). Tu komunikovali spolu s českými prisťahovalcami o čom svedčia aj aktivity v spoločných česko-slovenských besedách.

Obce v oblasti Požegy – Na začiatku 20. stor., najmä v rokoch 1900 – 1920, sa tu usádzali Slováci z okolia Prievidze (obce Kutevo a Jakšiš – chorv.: Kujevo a Jaksić). Slováci z Oravy v Čagline (chorv.: Čaglin) a okolí. Zo všetkých obcí si slovenské povedomie zachovali najmä Slováci v Kneževci (chorv.: Kneževac, 1902).²⁹

Obce v oblasti Pankraca – Prisťahovalci pôvodom z Detvy, Nitry, Trenčína, Zvolena, Oravy a Kysúc sa usadili v obci Antunovec (chorv. Antunovac, 1880), malé skupiny z Oravy v obci Međurič (chorv.: Medjurić, 1886), sem prišli aj hornooravci a dodnes tu žijú vedľa seba aj Česi a Moravania. Začali sem prichádzať v druhej polovici 80. rokov 19. stor. V týchto rokoch prichádzali aj vysťahovalci z Oravy, Liptova a z okolia Zvolena do obcí Kukunevec (chorv.: Kukunjevac, 1886), Pankracká Poľana (chorv.: Pankracka Poljana), Gaj (1990 - 1910). Slováci z okolia Prievidze, ale aj z Nitry, Oravy a Trenčína prichádzali do obce Lipovľany (chorv.: Lipovljani, 1893). Tu sa usádzali spolu s ďalšími etnickými skupinami.

Obce v oblasti Orachovice (chorv.: Orahovica) - V roku 1855 odkúpil veľkostatkár Gutmann, majiteľ železnice, pily a rozsiahlych lesov od grófa Pfeifera pozemky. Na tie sa začali postupne sťahovať Oravci a Kysučania do obce Zokov Gaj, Podrumina, Dlhá Meďa (chorv.: Duga Medja), Petrovo Pole (chorv.: Petrovo Polje). Z Trenčína a okolia aj do obcí Ladimírevce (chorv.: Ladimirevci), Slavónske Bare (chorv.: Slavonske Bare) a Kutovi. Slováci z Vojvodiny sa ďalším sťahovaním usádzali v obciach Čačince (chorv.: Čačinci), Selce (chorv.: Selci) a Čajkovce (chorv.: Čajkovci). V týchto dedinách a oblastiach žilo len zopár rodín, ktoré následne odchádzali ďalej za prácou.

Obce v oblasti Našíc – Martin, ktorý je dnes súčasťou mesta Našice bol prvou obcou do ktorej sa prisťahovali Slováci v roku 1750. Počas 19. stor. sa usádzali už v existujúcich obciach Ledeník (chorv.: Ledenik, 1811) a Milevce (chorv.: Miljevci, 1830). Po spísaní zmlúv s grófom Pejačevićom založili Markovec (chorv.: Markovac, 1879) a Jelisavec (chorv.: Jelisavac 1889), ktoré osídľovali hlavne Slováci pôvodom z Kysúc. A to Čadce,

²⁹ BARTALSKÁ, Ľ. – JANČÁROVÁ, A. : Slováci v Chorvátsku, str. 8 - 9

Klubiny, Oščadnice, zo Starej a Novej Bystrice a z okolia Trenčína. Na majetky rumsko-retfalskej vetvy Pajevičovcov sa sťahovali do dedín Podgoráč (chorv.: Podgorač), Ostrošince (chorv.: Ostrošinci), Razborište (chorv.: Razborjište), Bračevce (chorv.: Bračevci) a ich okolia, kde sa rýchlejšie asimilovali.³⁰

Obce v oblasti Ďakova (chorv.: Djakovo) – Josip Juraj Strossmayer, ktorý bol ďakovským biskupom a mal dobré kontakty so slovenskými osobnosťami pôsobiacimi v Chorvátsku sa značnou mierou pričínil o zaľudnenie týchto oblastí Slováckmi prevažne z Kysúc. Vo veľkostatkoch a lesoch patriacich biskupstvu založil obce Josipovec (chorv.: Josipovac, 1881), Jurievec (chorv.: Jurjevac 1882) a Krndia (chorv.: Krndija). V období rokov 1890 – 1900 prichádzali Slováci v menších skupinkách do obcí Beketince (chorv.: Beketinci), Piškorevce (chorv.: Piškorevci), Satnica a do Ďakova, kde bol asimilačný vplyv najsilnejší.

Osijek a okolie – Prvou Slováckmi osídlenou obcou pri Osijeku bol Čepín (chorv.: Čepin), kam sa sťahovali Slováci z Kysúc a Oravy od roku 1830. Potom ešte v 30. rokoch 20. stor. prichádzali Kysučania do Osijeka a veľa z nich pokračovalo ďalej do sveta (Kanada, USA).

Ilok a okolie - Na základe výskumu matrik bolo zistené, že prvé slovenské priezviská boli zaznamenané v Iloku v prvej polovici 18. stor. Väčší prísun nastal v roku 1859 a to z Báčky vo Vojvodine. Slovenské etnikum sa objavilo aj na východe a juhovýchode Chorvátska. Bolo to v západnom Srieme, napr. obce Komletince (chorv.: Komletinci), Babská (chorv.: Bapska) a Lipovec (chorv.: Lipovac). Sem zaraďujeme aj obec v Soľanoch (chorv.: Soljani, druhá polovica 19. stor.) aj keď je územne vzdialenejšia. Slováci, ktorí boli v novej obci menšinou, sa prispôsobili značne rýchlejšie ako väčšinoví. O viacerých sa dozvedáme len vďaka priezviskám zapísaných v matrikách. Slováci v Chorvátsku sú rímsko-katolíckeho vyznania. Vďaka blízkosti jazykov si nenárokovali ani na zavedenie liturgii v slovenčine. Evanjelickí Slováci augsburského vyznania od roku 1859 mohli vďaka patentu, povoľujúcemu sťahovať sa protestantom za pravý breh Dunaja, prichádzali z Vojvodiny do Západného Sriemu (Ilok, Soľany, a i.). Keďže mali neustále kontakty

³⁰ BARTALSKÁ, Ľ. – JANČÁROVÁ, A. : Slováci v Chorvátsku, str. 8 - 10

s Vojvodinou a bohoslužby v slovenčine, ľahšie odolávali asimilácii. Vo väčšine dedín sa aj napriek neustálemu stavaniu nových škôľ neučilo po slovensky. Problém bol v nedostatku učiteľov. Na niektorých miestach vznikali školy so slovenskými, alebo česko-slovenskými oddeleniami. Prvá cirkevná škola v Iloku bola založená v roku 1864. V súčasnosti sú slovenské oddelenia len na nižších ročníkoch na základnej škole v Iloku a v jej obvodnej škole v Radoši. Tu prebieha vyučovanie v slovenskom jazyku.

Na niektorých ďalších školách v iných obciach sa vyučuje slovenčina len ako výberový predmet. Kultúrny a spoločenský život Slavónskych Slovákov sa neformoval ľahko. Bolo to najmä kvôli nedostatku inteligencie, ktorá chýbala medzi prisťahovalcami. Tento nedostatok neriešilo ani rodné Slovensko. Najdlhšiu tradíciu má v Iloku slovenské divadelné ochotníctvo a to od roku 1914. V roku 1921 si novozaložený Československý zväz v kráľovstve SCHS vzal pod patronát školy a inicioval zakladanie knižníc a čítární. Kultúra a osveta Ilockých Slovákov sa šírila prostredníctvom Spolku československých akademikov Ľudovíta Štúra (1925) a Slovenského čítacieho spolku (1928). V roku 1939 vznikol ich spojením Slovenský kultúrny osvetový spolok Ľudovíta Štúra, ktorý je činný dodnes. V roku 1952 bol vďaka úsiliu Iločanov postavený kultúrny stánok – Slovenský národný dom. V obciach, kde okrem slovenskej menšiny žila aj česká (Lipovľany, Medurič) a vo väčších mestách ako sú Osijek a Záhreb si v 30. rokoch 20. stor. menšiny spoločne zakladali Československé besedy. Ústredný spolok Čechov a Slovákov v Chorvátsku – Československý zväz (neskôr spolok Čechov a Slovákov v Chorvátsku) so sídlom v Daruvare (centre českej komunity v Chorvátsku) vyvíjal svoju činnosť od roku 1944. Mal miestne skupiny v obciach s českou a slovenskou menšinou. Po vojne sa na začiatku 70. rokov aktivizovali tanečné, spevácke a hudobné skupiny. Tie sa neskôr aj prostredníctvom ústavu pre zahraničných Slovákov Matice slovenskej v Bratislave (1968) zúčastňovali aj na folklórnych festivaloch na Slovensku. Folkloristi vyslaní do zahraničných obcí pomohli zachovať tradičnú kultúru a folklór zdedený po predkoch a tým prispievali aj ku zvýšeniu umeleckej kvality týchto súborov.³¹

³¹ BARTALSKÁ, Ľ. – JANČÁROVÁ, A. : Slováci v Chorvátsku, str. 8 - 11

3. 2. 2 Slováci v Chorvátku dnes

Vznikom samostatnej Chorvátskej republiky v roku 1991 sa datuje nové obdobie slovenskej menšiny žijúcej na tomto území. Tá aktívne podporuje rozvoj menšín, ich sebarealizáciu a rozvíjanie kultúrneho dedičstva. Slováci u v novej ústave uvedení ako menšina so všetkými právami a povinnosťami. Slováci počas vojnovnej agresie pomáhajú domácemu obyvateľstvu a prejavujú solidaritu. V roku 1992 bola založená Matica Slovenská v Chorvátskej republike. V roku 1998 zmenila názov na Zväz Slovákov v Chorvátskej Republike so sídlom v Našiciach. Tento spolok zastrešuje 12 miestnych odborov Matice Slovenskej: Ilok, Jelisavec, Josipovec, Jurievec, Lipovčany, Markovec, Međurič, Našice, Osijek, Rijeka, Sol'any, Záhreb. Aktívne sa venuje rozvoju školstva, športu, informatiky, divadla a vydáva mesačník Prameň. Každá obec a oblasť má svoj vlastný vývin. Ich história je zaznamenaná v chorvátčine v kronikách z obdobia po 2. svetovej vojne (Jelisavec, Josipovec, Markovec) a v školských kronikách. Ilockí Slováci si vedú už desaťročia svoju spolkovú kroniku, ktorá je zdrojom informácií o celkovom živote tamojších Slovákov. Na farách sú zachovalé matriky, z ktorých sa môžeme dozvedieť informácie o slovenských priezviskách..³²

3. 2. 3 Zväz Slovákov v Chorvátskej Republike

Zväz sa vo svojej organizačnej zložke skladá z 18 členného výkonného výboru. Na čele je predseda, volený na valnom zhromaždení. Jeho mandát trvá štyri roky. Dnes zoskupuje zväz šesťnásť miestnych Matic slovenských. K cieľom práce tejto inštitúcie patrí zachovanie vedomia pôvodu a etnickej identity, podporovanie národnej kultúry, osvety a umenia, pestovanie materinskej reči v školách, rozvíjanie vydavateľskej činnosti, rozhlasového vysielania, organizovanie rôznych folklórnych festivalov a najmä podporovanie všetkého, čo prispeje k rozvoju spoločenského života, kultúry a hospodárstva medzi príslušníkmi slovenskej menšiny v Chorvátsku. Dôležitou súčasťou je rozvoj dobrých vzťahov s domácim obyvateľstvom. Tlačovým orgánom Zväzu Slovákov v Chorvátsku je už spomenutý mesačník Prameň, ktorý vychádza pravidelne od roku 1992.

³² BARTALSKÁ, Ľ. – JANČÁROVÁ, A. : Slováci v Chorvátsku, str. 11 - 12

Okrem Prameňa Zväz vydal ešte viac ako dvadsať publikácií. Väčšinou ide o slovníky, monografie a kratšie publikácie etnografického charakteru. Taktiež zbierky poézie alebo tradičných receptov. Všetky publikácie okrem slovníkov dokumentujú činnosť Slovákov, ich spôsob života a ich tradície. Iniciatíva za otvorenie „slovenskej knižnice“ vyšla zo Zväzu Slovákov, Národnej a univerzitnej knižnice v Záhrebe a Mestskej a univerzitnej knižnice v Osijeku. Podporil ju aj Úrad vlády pre národnostné menšiny v Chorvátsku.³³

Knižnica bola otvorená 10. novembra 1998 v Našiciach pri Chorvátskej národnej knižnici a čítarni pod názvom Ústredná knižnica Slovákov v Republike Chorvátsko – Oddelenie Chorvátskej národnej knižnice a čítarne Našice. Vzhľadom na skutočnosť, že Slováci žijú v Chorvátsku roztrúsení po celom území, knižnica začala v spolupráci s inými inštitúciami s projektom otvárania knižných stacionárov. Knižný stacionár je zbierka minimálne sto knižných jednotiek, ktorú ústredná knižnica dáva na používanie do inej inštitúcie. Prvý stacionár bol otvorený 5. novembra 2003 na Filozofickej fakulte v Osijeku, kde sa prednáša slovenský jazyk. V súčasnosti má knižnica svoje stacionáre aj na Katedre slovakistiky na Filozofickej fakulte v Záhrebe a pri mestskej knižnici a čítarni v Iloku. V súčasnosti knižnica vlastní 3 500 kníh. Nájdeme tu životopisy a cestopisy, dobrodružné, historické a sci-fi romány, rozprávky v slovenskom jazyku, ale tiež encyklopédie, slovníky, učebnice, mapy aj odbornú a populárno-náučnú literatúru z viacerých vedných odborov. Asi 90 % užívateľov tvoria príslušníci slovenskej minority, ktorí za materinský jazyk považujú slovenčinu.³⁴

3. 3. 5 Rumunsko

Neoddeliteľnou súčasťou kultúry Dolnozemských Slovákov je aj kultúra Slovákov žijúcich v Rumunsku. Rumunsko je krajina, ktorej väčšiu časť zaberajú Karpaty a na východe ju obmýva Čierne more. Slováci prichádzali do Rumunska v dvoch etapách.

³³ KRALJ, S. Zväz Slovákov v Chorvátskej republike a Ústredná knižnica Slovákov v Chorvátskej republike 2009 <http://www.kmkt.ff.ukf.sk/Dokumenty/Kontexty_2_2009.pdf>.

³⁴ KRALJ, S. Zväz Slovákov v Chorvátskej republike a Ústredná knižnica Slovákov v Chorvátskej republike 2009 <http://www.kmkt.ff.ukf.sk/Dokumenty/Kontexty_2_2009.pdf>.

Počas prvej, ktorá nastala v roku 1778 sa usádzali najmä v Nadlaku a jeho okolí. Druhá vlna prišla o päť rokov neskôr v roku 1782. Časť Slovákov sa počas tejto druhej vlny presťahovala zo svojich nových domovov v Bihorských horách. Slováci si vybrali Rumunsko ako svoj nový domov možno aj preto, že pravoslávni Rumuni, ktorí sa hrdo hlásili k rodine románskych národov boli rovnako pohostinní a prívetiví ako Slovania. Dedinky Slovákov sú roztrúsené po kopcoch a často ich od seba delia aj desiatky kilometrov. Sú to osady Derna, Šastelek, Bodonoš, Borumlak, Čerpotok, Bojovské, Gemelčička, Stará Huta, Nová Huta, Zavaň, Židáreň. V týchto sídlach je jasne badateľná prítomnosť Slovákov dodnes. Či už je to na cintorínoch, kde sa dopátrame k Slovenským menám, alebo je to priamo v obciach, kde sa nachádzajú viaceré slovenské rodiny, alebo dokonca aj celé slovenské ulice.³⁵

Bihorskí Slováci sú málo známou menšinou žijúcou na západe Rumunska. Dediny Borumlak a Varzaľ sú si priestorovo blízke. A práve v týchto obciach prichádzalo k intenzívnym zmenám v kultúre, spoločenských a ekonomických vzťahoch. Etnickú enklávu tvorí slovenské obyvateľstvo v Rudohorí ako celok, no aj každé slovenské lokálne spoločenstvo osobitne. Slováci vo Varzali aj Borumlaku si odvodzujú svoj pôvod od predkov, ktorí prišli zo Slovenska. Nepoznajú však bližšiu priestorovú ani časovú lokalizáciu a len výnimočne uvádzajú konkrétnejšie geografické názvy spojené s príchodom ich prarodičov do Bihoru napr. z Košíc, Nitry, Trenčína, Oravy, Zvolena. Slováci vraj prišli do Borumlaku okolo roku 1790, muži sem prišli najskôr bez rodín za prácou. Zamestnali sa v horách a kľčovali lesy.³⁶

Podľa sčítania ľudu v roku 1890 žilo na území dnešného Rumunska 38 624 Slovákov. V roku 1920 to bolo už 42 674. Zmenu priniesla druhá svetová vojna. V priebehu rokov 1947 – 1948 muselo v rámci repatriácie emigrovať do Česko – Slovenska asi 21 000 Slovákov. Dnes žijú ako kompaktné osídlená menšina v dvoch rumunských župách: Arad a Bihor-Salaj. Podľa našich oficiálnych odhadov je ich zruba 21 000, ale podľa miestnych krajanských spolkov o 2 – 3 tisíc viac. Najviac ich dodnes žije v Hornatej župe Bihor. Slováci žijú aj napriek rôznym bežným nedorozumeniam spolu

³⁵ŽUK-OLSZEWSKI,D. Takmer zabudnutí Slováci

1999 < <http://www.rytier.sk/rytier/1999/4-99/rumunsko.htm>>.

³⁶ČUKAN, J. a kol. : Spôsob života a kultúra Slovákov v Bihore, str. 10 - 20

s Rumunmi a Maďarmi v harmónii a úcte. Rumuni si Slovákov vážia najmä pre ich pracovitosť, spolupatričnosť a ochotu pomôcť.³⁷

³⁷ ŽUK-OLSZEWSKI, D. Takmer zabudnutí Slováci
1999 < <http://www.rytier.sk/rytier/1999/4-99/rumunsko.htm>>.

4 OSÍDLLENIE UHORSKÝCH STOLÍC V 18. A 19. STOROČÍ

O tom, že Slováci bývali aj na juhu Uhorska sa dozvedáme aj zo slovensky znejúcich mien niektorých miest. Napr. Esztergom – Ostrihom, Visegrád – Vyšehrad, Čongrád – Čorn hrad. Ale po príchode Maďarov, museli ustúpiť do Karpatských hôr. Až v 18. stor. sa odvážili kvôli komplikovanej situácii po tureckých vpádoch sťahovať na juh, kde postupne obsadzovali vyprázdnené spustošené územia. V tej dobe žili Slováci takmer v celom Uhorsku. Či už početnejšie, alebo len zriedkavo. Bývali v 36 stoliciach Uhorska. Podľa Čaploviča bolo osídlenie stolíc Uhorska v priebehu sťahovania v prvej polovici 19. stor. nasledovné:³⁸

4. 1 Stolice (župy) v Uhorsku s čisto slovenským obyvateľstvom

A - Orava – nachádza sa na hranici s Poľskom. Kraj je natoľko hornatý. Že sa tu úrodné polia ani nenachádzajú. Asi 24 obcí ležiacich na hraniciach s Poľskom sa silno poľštili. Boli to Hladovka, Suchá hora, Chyžné, Jablonka, Pekelník, Vyšná a Nižná Žubrica, Prevlk, Vyšná a Nižná Lipnica, Oravka, Sarna, Harkabúz, Bukovina, Veselé, Zakamenné, Rabča, Rabčice, Sihlené, Novot', Mútne, Benadovo, Erdúdka. Orava mala v tej dobe podľa Fényesa³⁹ 87 207 obyvateľov.

B - Trenčianska stolica – tá hraničí so Sliezsikom a Moravou. Je taktiež hornatá až na jedno údolie, ktorým preteká Váh. V tejto najľudnatejšej stolici sa nachádzalo 20 obcí: Mnešice, Bohuslavice, Ivanovce, Štvrtok, Melčice, Zemianske Lieskové, Kochanovce, Malé Žabokreky, Velčice, Malé Bierovce, Kostolná, Malá a Veľká Chocholná, Zarič, Žabnica, Haluzice, Adamovce, Záblatie, Hanzlíková a Orechov. Jediným slobodným mestom bol Trenčín. Žilo tu podľa Fényesa 282 537 obyvateľov.

C - Liptov – taktiež hraničí s Poľskom. Podľa Fényesa má 75 176 obyvateľov.⁴⁰

³⁸ ČAPLOVIČ, J. : Etnografia Slovákov v Uhorsku, str. 30

³⁹ Vaterländische Blätter, 1816, str. 91 - 488

⁴⁰ ČAPLOVIČ, J. : Etnografia Slovákov v Uhorsku, str. 30 - 31

D - Zvolenská stolica – Je najpriaznivejšie položená zo všetkých vyššie spomenutých miest. Je tu 5 slovenských banských miest. Najvýznamnejšia bola Banská Bystrica. O Zvolene sa vpravde v ľudovej povesti, že je stredom sveta. Žili tu osadníci najmä na území najľudnatejšieho trhového mesta - Detvy. Vo Zvolenskej stolici žilo podľa Fényesa 85 873 ľudí.⁴¹

4.2 Stolice (župy) s väčšinovým slovenským obyvateľstvom

A - Nitrianska stolica – Bola veľmi rozľahlá a obývaná. Slovákom tu patrila $\frac{3}{4}$ pôdy hlavne pod vrškami. Veľká časť obyvateľov bola roztrúsená po horách (kopaniciach). Preto ich volali aj kopaničári. Domy boli obkolesené oráčinami a lúkami. Nachádzalo sa tu 412 osád. V Myjave bolo 8 915 obyv., v Skalici 7 123, v Starej Turej 5 717, na Brezovej 6 325, v Nitre 4 818, v Novom Meste 5 800. Spolu tu žilo podľa Fényesa 253 358 ľudí.

B - Turiec – Je obkolesený neúrodnými horami. Okrem zopár nemeckých osád osídlených Nemcami bola stolica slovenská.

C - Tekov – Čiastočne hornatá, čiastočne rovinatá stolica. V horách bolo 412 osád, kde žili $\frac{2}{3}$ celého obyvateľstva. Nachádzalo sa tu aj 5 trhových miest a 60 dedín.

D - Hont – Teplý, ale hornatý kraj. Nachádzalo sa tu 118 osád. V Banskej Štiavnici žilo viac Nemcov.

E - Spiš – Studená, neúrodná a hornatá stolica. Bolo tu 186 osád.

F - Gemer a Malý Hont – Bolo tu 131 osád a 71 212 obyvateľov.

G - Šariš – Hraničí s Poľskom a je kopcovitý. Slováci tu žili v 253 osadách. Slobodné mestá boli čisto slovenské a v Sabinove, Prešove a Bardejove boli ešte zvyšky Nemcov.

H - Zemplín – Slováci obývajú 226 osád.

⁴¹ ČAPLOVIČ, J. : Etnografia Slovákov v Uhorsku, str. 31

I - Abov – Slováci žili v 360 dedinách.⁴²

4.3 Stolice (župy) v Uhorsku s menšinovým slovenským obyvateľstvom

A - Peštianska stolica – Slováci bývajú z časti pomiešaní a z časti nie v 38 obciach. Samí Slováci žili len v Alberti, Ači a v Cinkote. V Malom Kéreši sa vytvorili nové kolónie Báčskej stolice: Petrovec, Kulpín, Kysáč, Selenča a v Srieme: Stará Pazova. Sídla Apostágh, Bíňa, Čomád a Tóth Györk boli pomiešané s Maďarmi. Asód so Švábmi a Maďarmi. Čúvar, Edháza, Irša, Maglód, Péterka, Piliš, Rákoš, Vadkert, Ďón, s Nemcami. V týchto mestách fungovali evanjelické fary, no kresťanské nie sú známe.

B - Prešporská stolica – bolo tu 134 osád. Pri rakúskej hranici bolo obyvateľstvo pomiešané, ale väčšinou bolo čisto slovenské. V slobodných mestách Trnava, Modra, Pezinok, Svätý Jur tvorili Slováci 2/3. V Prešporke bývalo veľa Nemcov.

C – Novohradská stolica – v tomto hornatom kraji bývali čistí Slováci v 121 osadách a pomiešaní v 22. Fényes uvádza 146 osád a v nich 59 608 obyvateľov.

D – Báčka – Slováci tu žili len v novozaložených kolóniách. Fényes uvádza, že v jednom trhovom mestečku a piatich mestách boli pomiešaní a dokopy ich bolo 7 420. Podľa starších záznamov bývali evanjelici v Selenči (Bácsujfalu), v Bajši, Hložanoch, Kysáci, Lality, Petrovci a Novej Pivnici. V týchto mestách mali fary.

E – Békešská stolica – aj napriek tomu, že po tureckých vpádoch sa táto úrodná oblasť zmenila na pustatinu, sa tu nachádzajú najvýznamnejšie kolónie Slovákov. Cisár Karol III. Prepustil Jánovi Jurajovi Harruckerovi v roku 1719 všetky spustošené majetky v Čongrádskej a Békešskej stolici. Juraja, ktorý bol synom lineckého pekára a dôstojník vo vojsku, v roku 1722 vymenovali za hlavného župana Békešskej stolice. Všetky pozemky ho stáli 24 000 zlatých a hneď sa snažil o ich zaľudnenie a tým aj zvyšoval ich cenu. Slováci, Nemci, Maďari, Srbi a Rumuni sem prichádzali vo veľkých skupinách. Od začiatku sa snažil o ich rozdelenie a o to, aby sa nemiešali vlastníci pôdy. Preto založil

⁴² ČAPLOVIČ, J. : Etnografia Slovákov v Uhorsku, str. 31 - 33

počas prvých rokov až 15 osád, ktorým sa veľmi darilo. Kalvíni (reformovaní Maďari) sa usádzali v Békeši, Vári, Ladányi, Dobozó, Szeghalome, Füzes-Gyarmate, Tarcsi, Gyóne, Vesztó a v Otsöd Szentesi. Evanjelickí Slováci sa usadili v Sarvaši. Evanjelickí Maďari v Orosháze.⁴³

Tí prišli z Vesprímskej, Železnianskej, Rábskej, Stolnobelohradskej a Saladskej stolice. V tej dobe žili skoro čistí Slováci v Čabe (20 000 Slovákov), Sarvaši (16 000) a v Tóth Komlóši (6 000). Čaba bola najľudnatejšou obcou v celej Európe. V Poľnom Birinčoku a ďalších obciach žili pomiešaní.

F – Sabolčská stolica – V tejto stolici bola hlavnou kolóniou Níredháza (Nyiregyháza). V roku 1754 bola založená Jánom Petrikovičom a asi 800 sarvaškými Slovákmí. V roku 1822 mala už vyše 15 000 obyvateľov, zväčša evanjelikov. Slováci pomiešaní s Maďarmi žili v týchto 11 osadách: Ó Fejértó, Nyír Adony, Szent Georg Abrány, Kersztút, Kis Várda, Zalkód, Ajak, Kapocs – Apáthi, Demester, Mégy a v Örméző. Zmiešaní so Švábmi (Nemcami) a Maďarmi žili v Rakamaz, Mándlok a v Pócs Petri.

G – Komárňanská stolica – Slováci obývali 16 osád. Napr.: Bokod (152), Oroszlán (1 400) a Lajos Komárno. Evanjelické farnosti sa nachádzali v Čúzi, Kólk, Imely, Jaszfalu, Kurtakér, Szent Péter a v Szemere. Katolíci žili v Banhide a szöllösi. Ďalšie Čaplovič neudáva.

H – Ostrihomská stolica – V Ostrihome, troch trhových mestách a 6 dedinách žijú čistí Slováci. V 6 sú pomiešaní. Podľa Fényesa je ich v 15 osadách dokopy 6 820.

I – Stolnobelohradská stolica – V troch dedinách sú čistí Slováci. V dvoch mestách a troch dedinách sú pomiešaní s inými národnosťami. Sú to Veleg (135), Pusztavám (43), Tordáš (365), Šoskút, Érde, Puszta Zámor, Ercsa, Tárnok a Berka.

J – Tornianska stolica – Slováci žijú len v Drenkovej (Derénk), Barka, Lúčka a Derni.

K – Boršódska stolica – Slováci žili len v obciach Arnót, Szirma, Bessenjó, Domlozó, Gerembel

⁴³ ČAPLOVIČ, J.: Etnografia Slovákov v Uhorsku, str. 31 - 33

L – Hevešská stolica – Slováci žili v týchto osadách: Nána, Szent Mária, Izupest, Szajlát, Markav, Somoszló

M – Užhorodská stolica – V tejto stolici bývali Slováci vo veľkom počte v 66 osadách

N – Berehovská (Berežská) stolica – Slováci žili v 8 osadách: Marok, Papi, Balazsér, Surány, Oroszi Bucsa, Déda, Nagy Begany. V roku 1827 založili nové kolónie Nový Klenovec a Dračina. V Sobatine sa v roku 1837 usadili Česi.

O – Szmárska stolica – Čistí Slováci žijú v Paťóde (Patyód). Zmiešaní s Maďarmi bývajú v Kölcse, s Maďarmi a Rusmi v Rahali, s Maďarmi a Rumunmi v Nagy Bányi.

P – Vesprímska stolica – V štyroch obciach bývali čistí Slováci a v dvoch pomiešaní⁴⁴

Q – Tolniacka stolica – Tu sídlili Slováci len v štyroch osadách: Mözs, Kurd, Tót, Kezti a Tót – Kér. Kurd, Tót a Kezti sa postupne maďarizovali. V Kurde bývali aj Nemci. Čistí Slováci bývajú len v Meži a Földvári. Fényes uvádza 500 duší.

R – Šimeghská stolica – Slováci pomiešaní s Maďarmi žijú v 17 osadách, ale v každej sú väčšinou. Osady sa nazývali: Buszak, Faisz, Kis Berényi, Gomás, Geszti, Legyentóthi, Osztopány, Lak, Or, Pamuk, Tóth, Somogyvár, Tóth Gyugy, Tóth Szent Pál, Varjás Kér, Gadány, Szenyér, Felső Szegesd. Zmiešaní s inými sú len v dvoch iných osadách.

S – Aradská stolica – v koľkých osadách žili Slováci, to nebolo známe, ale evanjelici žili v troch: Butyin, Kis Zsemlök, Szent Márton. Slováci zmiešaní s Rumunmi žili v Apateleku.

T – Čanádska stolica – Tu až v roku 1801 založili kolóniu Nadlak (Nagy Lak)

U – Torontálska stolica – Evanjelici žili v Aradáči aa vo Veľkom Bečkereku. Dokopy žili v deviatich osadách.

V – Srijemska stolica – Je na Petrovaradínskej – „tureckej“ hranici jediná slovenská evanjelická cirkev Stará Pazova.⁴⁵

⁴⁴ ČAPLOVIČ, J.: Etnografia Slovákov v Uhorsku, str. 34 - 35

ZÁVER

V mojej bakalárskej práci som sa zamerlal na turecké vojny na území celej Európy. Opísal som ich príchod do strednej Európy a na územie vtedajšieho Rakúsko – Uhorska. Po svojej ceste ničili všetko čo im prišlo do cesty a ináč to nebolo ani na území monarchie. Na našom území pustošili a vyvražďovali dediny. Občanov, ktorí boli schopní ťažkej práce odvádzali a zotročovali. Ich rozmáhanie bolo také silné, že si vytvárali dokonca svoje vlastné vyššie územnosprávne jednotky – sandžaky. Osmanom pomohla aj napätá situácia na Uhorskom tróne. Ale napokon sa Habsburgovcom podarilo vyhnat' utláčateľov naspäť na juh Európy.

Avšak týmto činom sa nevyriešili problémy chudoby. Po Turkoch im zostali zničené majetky, vypálené obce a znivočená krajina. Tieto neprijateľné podmienky nútili veľké masy ľudí sťahovať sa zo severu krajiny na juh. Títo ľudia boli nútení opustiť všetky svoje majetky a neraz aj rodinu. Museli odísť za prácou a za lepšou budúcnosťou do úplne neznámeho sveta. Sťahovanie prebiehalo v niekoľkých vlnách a trvalo od 17. Až do 20. storočia. Bolo také živelné, že Slováci zaľudnili takmer každú oblasť vtedajšieho Rakúsko – Uhorska. V nových krajinách si našli prácu a niektorí aj nový domov. Viacerí sa museli sťahovať aj niekoľkokrát, kým našli vhodné miesto pre svoj ďalší život. Ich asimilácia bola miestami veľmi komplikovaná a veľakrát upadli u domáceho obyvateľstva do nevôle. Bolo to z časti kvôli strachu z neznámeho a z časti z obáv o svoju vlastnú prácu.

Ale Slováci sa v nových krajinách nestratili a svojou pracovitosťou, úsilím, ochotou pomôcť a pokorou si získali sympatie domáceho obyvateľstva. Darilo sa im až tak veľmi, že si začali zakladať vlastné obce, v ktorých tvorili najprv menšinu, no neskôr, po príchode ďalších prisťahovalcov tvorili väčšinu a niekde vznikali dokonca čisto slovenské obce. Začali si vytvárať rôzne spolky a inštitúcie za cieľom zachovania svojich tradičných zvykov, jazyka a kultúry. Vďaka stykom s rodným Slovenskom organizujú dodnes rôzne stretnutia zahraničných Slovákov a aj rôzne kultúrne festivaly na ktorých si vymieňajú svoje vedomosti a odovzdávajú si rady.

⁴⁵ ČAPLOVIČ, J. : Etnografia Slovákov v Uhorsku, str. 36

Na túto problematiku som sa zameril v širšom uhle. Tak ako som rozobral všeobecnú situáciu, ktorá panovala v Európe počas tureckej okupácie, tak som opísal aj ich pobyt na území dnešného Slovenska. Pri opisovaní spoločenskej situácie som sa snažil z dostupných zdrojov opísať pomery v každej stolici. Rovnakú pozornosť som venoval aj každej krajine Dolnej zeme. Snažil som priblížiť priebeh osídľovania v každej krajine samostatne. Vo svojej práci som zozbieral a zhrnul informácie o danej problematike z viacerých zdrojov. Zosumarizoval som všeobecné vedomosti o Slovákoch v krajinách Dolnej zeme.

V diplomovej práci by som vedel nadviazať spätne na túto problematiku. Keďže téma sťahovania Slovákov na Dolnú zem je veľmi rozsiahla, za úlohu by som si zobral objasniť situáciu a priebeh sťahovania len v jednej z týchto krajín.

LITERATÚRA A PRAMENE

BEDNÁRIK, R. *Slováci v Južoslávii*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1966. 470 s. ISBN 71-051-66.

ČAPLOVIČ, J. *Etnografia Slovákov v Uhorsku*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1997. 301 s. ISBN 80-08-02674-x.

ČUKAN, J. a kol. *Borumlak, Varzal' : Spôsob života a kultúra Slovákov v Bihore*. Nitra: Vydavateľstvo Ivan Krasko. 2006. 115 s. ISBN 973-107-004-4.

HORVÁTH, P. *Poddaný ľud na Slovensku v prvej polovici 18. Storočia*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1963. 326 s. bez ISBN.

Magyar Országos Levéltár. Budapešť : Archivum Regnicolare, Pest megye, Co scripto regnicolaris z roku 1715

SIRÁCKY, J. a kol. *Slováci vo svete 1*. Martin : Matica Slovenská, 1980. 304 s. ISBN 95-009-81.

SIRÁCKY, J. *Dlhé hľadanie domova* : Martin : Matica Slovenská, 2002. 423 s. ISBN 80-709-0546-8.

BARTALSKÁ, E. – JANČÁROVÁ, A. Slováci v Chorvátsku . In *Slováci v Chorvátsku – minulosť a prítomnosť*. Bratislava – Dom zahraničných Slovákov, 2000. s. 7 – 12.

Vaterländische Blätter, 1816

TURIK, R. Turecké vojenské výboje na území dnešného Slovenska I. [online]. 2007. [cit.2011-03-13]. Dostupné na internete:

<http://www.valka.cz/clanek_12222.html >.

TURIK, R. Turecké vojenské výboje na území dnešného Slovenska III. In *KVH BESKYDY* [online]. 2010. roč. 5 [cit. 2011-03-15]. Dostupné na internete:

< <http://www.kvhbeskydy.sk/index.php/2010/04/10/turecke-vojenske-vyboje-na-uzemi-dnesneho-slovenska-iii/> . ISSN 1337-9232.

Novoveká rasová vojna- Turecká invázia na území dnešného Slovenska [online]. 2011. [cit. 2011-03-13]. Dostupné na internete:

<<http://nezaslepeni.wordpress.com/2011/01/06/novoveka-rasova-vojna-turecka-invazia-na-uzemi-dnesneho-slovenska/>>.

Novohrad kolískou sťahovania Slovákov na Dolnú zem [online]. 2011. [cit. 2011-03-17]. Dostupné na internete: <<http://www.kulpin.net/aktuality/novohrad-koliskou-stahovania-slovakov-na-dolnu-zem.html/>>.

ŽUK-OLSZEWSKI, D. Takmer zabudnutí Slováci [online]. 1999. [cit. 2011-03-25]. Dostupné na internete: <<http://www.rytier.sk/rytier/1999/4-99/rumunsko.htm>>.

KRALJ, S. Zväz Slovákov v Chorvátskej republike a Ústredná knižnica Slovákov v Chorvátskej republike [online]. 2009. [cit. 2011-03-25]. Dostupné na internete: <http://www.kmkt.ff.ukf.sk/Dokumenty/Kontexty_2_2009.pdf>.

ZOZNAM SKRATIEK A ZNAČIEK

Resp. - respektíve

Atď. – a tak ďalej

Str. - strana

Stor. - storočia/storočie

Chorv. - chorvátsky

a i . – a iné